

Роман Володимирович ЦІЩИК

кандидат економічних наук, доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу,
Тернопільський національний університет
E-mail: tsishchan@mail.ru

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Ціщик, Р. В. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України [Текст] / Роман Володимирович Ціщик // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 71-75. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Активізація процесів суспільного відтворення, забезпечення конкурентоздатності вітчизняної економіки та її зростання вимагають поглиблення уваги до проблем формування заощаджень населення України, їх залучення у процеси національного інвестування. Заощадження населення визначають спроможність національної економічної системи створювати новий капітал, відіграють важливу роль в економічному кругообігу країни та забезпечують попит і пропозицію на інвестиційному ринку.

Мета. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад і розроблення практичних пропозицій щодо формування заощаджень населення та їх активного залучення в економічний кругообіг з метою забезпечення економічного зростання в Україні.

Метод (методологія). Для об'єктивного дослідження використано метод системного аналізу, структурно-функціональний аналіз, економіко-математичний та статистичний аналіз.

Результати. Проаналізовано динаміку заощаджень населення України та напрямки їх використання. З'ясовано основні чинники, що впливають на обсяг та структуру заощаджень. Проведено оцінку їх ролі в економічному зростанні України. Виявлено основні проблеми формування заощаджень та окреслено напрямки активізації ощадних процесів для забезпечення економічного зростання.

Ключові слова: заощадження; фінансові ресурси; інвестиції; ощадний процес; економічне зростання.

Roman Volodymyrovych TSISHCHYK

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Auditing, Revision and Analysis
E-mail: tsishchan@mail.ru

ANALYSIS OF DYNAMICS AND STRUCTURE OF THE UKRAINIANS' SAVINGS, THEIR ROLE IN NATIONAL ECONOMIC GROWTH

Abstract

Introduction. Activisation of processes of social reproduction, ensuring the competitiveness of the national economy and its growth require to deepen the attention to the problems of the Ukrainians' savings formation, their involvement in the processes of national investment. The population's savings determine the capability of the national economic system to create a new capital. They play an important role in the economic circulation of the country and ensure supply and demand at the investment market.

Purpose. The article is aimed at grounding the theoretical and methodological foundations and development of practical proposals concerning savings formation and their active involvement in the economic circulation to ensure the economic growth in Ukraine.

Method (methodology). For the objective research the methods of system analysis, structural-functional analysis, economic-mathematical and statistical analysis are applied.

Results. The dynamics of savings of the Ukraine's population and directions for their use are analyzed. The main factors influencing the volume and structure of savings are found out. The role of savings in the economic growth of Ukraine is assessed. The basic problems of formation of savings and the trends of activisation of saving processes to ensure economic growth are defined.

Keywords: savings; financial resources; investment; saving process; economic growth.

© Роман Володимирович Ціщик, 2015

Вступ

Подальший сталий розвиток ринкової економіки в Україні безпосередньо пов'язаний із залученням та ефективним використанням інвестицій, без яких неможливе структурне і якісне оновлення виробництва, створення ринкової інфраструктури, підвищення конкурентоздатності національної економіки. Гостра необхідність відповідного інвестування вимагає активного пошуку потенційних джерел покриття потреб суб'єктів вітчизняної економіки та актуалізує проблему мобілізації внутрішніх ресурсів держави – заощаджень населення. Адже саме заощадження є основним і пріоритетним джерелом формування ресурсної бази для забезпечення сталого економічного зростання та розвитку.

Фінансова поведінка населення, процес формування заощаджень були предметом вивчення усіх найвідоміших шкіл економічної теорії. Дослідженням окремих аспектів формування та стимулювання заощаджень займалися такі зарубіжні та українські науковці, як: Л. Алексеєнко, В. Бандера, С. Белозьоров, В. Буняк, А. Бюшемі, О. Ватаманюк, А. Вдовиченко, В. Геєць, М. Гончарова, В. Гриньова, М. Джонк, С. Злупко, В. Захарченко, Б. Кваснюк, Т. Кізіма, Н. Котис, Е. Лібанова, М. Литвак, В. Мандибура, Р. Мертон, Н. Можайкіна, С. Панчишин, В. Радаєв, А. Рамський, А. Романов, М. Савлук, В. Федосов, В. Хобта, К. Чабану, Д. Черваньов, С. Юрій, М. Якубовський, Ю. Янкель та інші.

Відаючи належне значним науковим напрацюванням із зазначеної проблематики, слід зауважити, що дуже мало ґрунтовних досліджень, у яких звертається достатня увага на питання оцінки, нарощення, формування та перерозподілу заощаджень населення, їх залучення в економічний кругообіг та ефективного використання для забезпечення економічного зростання в країні.

Мета та завдання статті

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад і розроблення практичних пропозицій щодо формування заощаджень населення та їх активного залучення в економічний кругообіг з метою забезпечення економічного зростання в Україні. У контексті досягнення поставленої мети передбачається розв'язати наступні завдання: вивчити динаміку вітчизняних заощаджень, визначити їх структуру, проблеми формування, напрямки використання, з'ясувати роль та місце заощаджень населення у забезпеченні економічного зростання в країні, запропонувати основні напрями активізації ощадних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Категорія «заощадження» по-різному трактується науковцями, найчастіше під цим терміном розуміють систему економічних відносин між суб'єктами з приводу формування, збереження та використання грошових коштів та фінансових ресурсів. Розглядаючи заощадження з погляду економічної теорії, слід зазначити, що це різниця між доходами та витратами на споживання, а точніше – невикористання частини доходу на споживання [1, с. 106]. Таким чином, заощадження - це частина грошових доходів населення, яка залишається після здійснення ним усіх поточних споживчих витрат і використовується для задоволення потреб у майбутньому.

Основними суб'єктами у процесі формування зберігання та використання заощаджень є: держава, фінансово-господарські інститути та населення. Безумовно головним суб'єктом ощадного процесу виступає населення, адже саме воно розпоряджається грошовими ресурсами, які є джерелом заощаджень і відповідно до його потреб заощадження формуються.

Головним чинником формування заощаджень населення є рівень доходу. Однак слід зазначити, що на обсяги заощаджень впливає також і низка інших факторів – рівень оподаткування доходів, депозитні та кредитні відсоткові ставки, демографічна структура населення тощо.

Ефективність та збалансованість економічних процесів забезпечується шляхом раціонального перерозподілу фінансових потоків між господарюючими суб'єктами, державою і населенням. Державний сектор та фінансово-господарські інститути гостро потребують фінансових вливань, а населення виступає активним постачальником фінансових ресурсів. Таким чином відбувається залучення заощаджень населення у економічний колообіг – заощадження перетворюються на інвестиції і суспільство має ресурси на нове капіталоутворення [2, с. 45].

Узагальнення відомих класифікацій дозволяє подати типи заощаджень та їх властивості наступним чином (табл. 1).

Сучасний механізм залучення заощаджень населення у процес економічного зростання в Україні характеризується наступними особливостями: у той час як господарюючі суб'єкти здійснюють пошук доступних джерел фінансування інвестицій, значна частина заощаджень накопичується у формі національної та іноземної валюти.

Таблиця 1. Поділ та властивості заощаджень відповідно до класифікаційних характеристик*

Класифікаційна ознака	Типи заощаджень
Врахування споживання основного капіталу	– валові заощадження; – чисті заощадження.
Місце розміщення	– національні заощадження; – іноземні заощадження.
Належність до секторів економіки	– заощадження сектору домашніх господарств; – заощадження фінансових корпорацій; – заощадження нефінансових корпорацій; – заощадження державного сектору; – заощадження некомерційних організацій.
Склад основних суб'єктів економіки	– державні заощадження; – заощадження організацій та підприємств; – заощадження домогосподарств.
Форма нагромадження	– грошові заощадження; – натуральні заощадження; – фінансові активи
Мотив здійснення	– мотивовані заощадження; – немотивовані заощадження.
Стимул здійснення	– добровільні заощадження; – вимушені заощадження.
Мета здійснення	– особисті заощадження; – виробничі заощадження.
Врахування індексу цін	– номінальні заощадження; – реальні заощадження.
Характер мобілізації	– організовані заощадження; – неорганізовані заощадження.
Рівень розрахунку	– макроекономічні заощадження; – мікроекономічні заощадження

*Сформовано автором

Проведений аналіз обсягу та динаміки приросту заощаджень населення України протягом 2005-2014 років показав у їх розмірах та структурі значні коливання (табл. 2). Видно, що 2006 до 2012 року загальний обсяг заощаджень у номінальному виразі зростає досить значними темпами. Особливе пожвавлення схильності фізичних осіб до заощаджень спостерігалося протягом 2005-2007 років, а в 2008 та першій половині 2009 року схильність до заощаджень дещо знизилася у зв'язку з фінансовою кризою. Різне зменшення заощаджень спостерігаємо у 2013 році, що було зумовлене нестабільною політичною та економічною ситуацією в Україні [3-4].

Таблиця 2. Обсяги та динаміка заощаджень населення України в 2005-2014 роках, млн грн*

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (попер. дані)
Показники										
Заощадження	45651	44203	47779	52011	80377	156358	123123	147280	116266	83320
Темпи приросту, %	-	-3,17	8,09	8,86	54,54	94,53	-21,26	19,62	-21,06	-28,34
Абсолютний приріст	-	-1448	3576	4232	28366	75981	-33235	24157	-31014	-32946

*Розраховано автором на основі даних [3-4]

Дані Національного банку України, які стосуються розміщення заощаджень населення, показали, що за останніми роками обсяги депозитів зростають (табл. 3, табл. 4).

Таблиця 3. Динаміка заощаджень населення України за строками вкладень у 2010-2014 роках*

Роки	2010	2011	2012	2013	2014
Сума депозитів, млн грн					
Усього:	275093	310390	369264	441951	41815
у тому числі депозити:					
- на вимогу	66164	700921	77153	87720	100171
- до 1 року	99966	104440	125560	121343	135635
- від 1 до 2 років	91938	113824	139490	218308	167752
- більше 2 років	1025	21206	27062	14580	14577
- переказні	66149	70908	77121	87673	100104
- інші депозити	208943	239483	292143	354278	318031

*Сформовано автором на основі даних [4]

Аналізуючи зміни динаміки заощаджень за термінами погашення, зауважимо, що населення надає перевагу короткостроковим вкладам. Так у 2009 році короткострокові депозити зросли майже вдвічі, а вклади на довгостроковий період (на рік і більше) майже у два рази зменшилися. Такі тенденції, на нашу думку, можна пояснити низькою довірою населення до банківських установ, збільшенням споживчих витрат, необхідністю погашення раніше отриманих кредитів.

Таблиця 4. Динаміка заощаджень населення України за видами валют у 2010-2014 роках*

Роки	2010	2011	2012	2013	2014
Сума депозитів, млн грн					
Усього:	275093	310390	369264	441951	41815
у тому числі депозити в:					
- національній валюті	142924	160530	186772	257829	200859
- доларах США	96092	114859	149286	150707	181146
- євро	34330	31620	30831	31199	34223
- російських рублів	295	493	715	889	404
- інших валюті	1452	2889	1660	1327	1502

*Сформовано автором на основі даних [4]

Проведений аналіз показав, що, незважаючи на девальваційні очікування, переважають заощадження населення у національній валюті. Заощадження у доларах США та євро за останні роки зростають, хоча їх ліквідність у порівнянні з гривневими вкладками є нижчою.

Крім депозитних проектів, серед українців високим попитом користуються капіталовкладення у купівлю житла та іншої нерухомості для ведення підприємницької діяльності (з метою отримання доходу від оренди). Часто це здійснюється шляхом оформлення іпотечного кредиту на різних умовах та з урахуванням ризику проекту за такими критеріями, як: надійність забудовника, строк кредитування, розмір першого внеску, ставка іпотечного кредитування, додаткові комісії тощо.

Вітчизняні комерційні банківські установи пропонують населенню близько 200 видів різноманітних продуктів та послуг, до прикладу: операції з державними цінними паперами, операції з корпоративними облігаціями, муніципальними облігаціями та облігаціями банків; операції з векселями; операції з акціями [5, с. 91].

Окрім банківських установ, населення може розміщувати свої заощадження у небанківських кредитних установах. Важливим інструментом для збереження і накопичення заощаджень українців є небанківські фінансові посередники (інститути спільного інвестування; страхові компанії; недержавні пенсійні фонди), які пропонують населенню різні види послуг.

Згідно із звітом Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за величиною сукупних активів провідні позиції у сегменті небанківських фінансових інституцій на початок 2014 року займали страхові компанії – близько 65 %, кредитні установи – понад 18 %, недержавні пенсійні фонди – майже 2 % та інші фінансові організації – близько 15 % [6]. Незважаючи на такі позитивні тенденції, загальна частка небанківських інститутів на ринку фінансових послуг залишається малою.

Протягом 2013-2014 років спостерігалось значне збільшення кількості учасників ринку небанківських фінансових послуг, зокрема це стосується фінансових, факторингових, лізингових компаній та ломбардів. Однак при цьому відбулось скорочення кількості діючих страхових компаній та недержавних пенсійних фондів [7].

Це дозволяє зробити висновок, що, попри всю складність фінансової ситуації, в Україні є об'єктивні передумови для залучення заощаджень населення у економічний колообіг та перетворення їх в інвестиції, що є одною із основних передумов економічного зростання в Україні.

Зазначене засвідчує, що в таких умовах має суттєво підвищитись роль державних органів у стимулюванні та посиленні мотивації населення до здійснення організованих заощаджень. Серед таких напрямків можна запропонувати:

- підвищення фінансового потенціалу населення шляхом: активізації його економічної поведінки; посилення стимулюючої функції податків; розширення легальних джерел додаткових доходів; підтримки підприємницької діяльності; реалізації механізмів соціального захисту;
- повернення довіри громадян до фінансового сектора економіки, управління ризиками та мінімізацію трансакційних витрат в умовах кризи та нестабільності економічного розвитку;
- розвиток системи страхування заощаджень та гарантування збереження вкладів;
- створення мотиваційних передумов до заощадження.

Висновок та перспективи подальших розвідок

Основними проблемами, які необхідно розв'язати з метою підвищення ролі заощаджень населення у зростанні національної економіки, є:

- відновлення довіри населення до банків, яка б дозволила фінансовим ресурсам громадян, що таки потрапляють у банки, стати повноцінними інвестиціями, позаяк значну частку кредитів їх розпорядники спрямовують на короткотермінові проекти;
- спрощення структури фінансових активів населення. Адже якщо в розвинених країнах найбільші частки приросту заощаджень фізичних осіб припадають на корпоративні цінні папери та страхові фонди, то в Україні їх спрямовують на депозитні рахунки комерційних банків або кредитування житлового будівництва;
- розвиток фондового ринку та ринкового середовища в орієнтації до залучення заощаджень населення.

Список літератури

1. Макконелл, К. Економікс: принципи, проблеми и політика: в 2 т./ К. Р. Макконелл, С. Л. Брю; [пер. с англ. 11-го изд.]. – К.: Хагар-Демос, 1993. – Т. 1. – С. 106.
2. Степанова, А. А. Заощадження домогосподарств як важливий інвестиційний ресурс країни / А. А. Степанова, Є. Удод // Вісник КНУ. Серія економіка № 136/2012 – С. 45-49.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/
5. Рамський, А. Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств : монографія /А. Ю. Рамський. — К. : КНУТД, 2014. – 352 с.
6. Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://rurik.com.ua /](http://rurik.com.ua/)
7. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nfp.gov.ua>.

References

1. McConnell, K., Brue, S. (1993). *Economics: principles, problems and politics: in 2 v.* Kyiv : Hagar, Demos.
2. Stepanova, A. A., Udod, Y. (2012). *Households' savings as an important investment resource of the country.* Visnyk of KNU. Series of economics, 136, 45–49.
3. *The official website of the State Statistics Service of Ukraine.* Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. *The official website of the National Bank of Ukraine.* Retrieved from: www.bank.gov.ua.
5. Ramskyu A.U. (2014) *Investment potential of households.* Kyiv : KNUTD.
6. *National rating agency "Rurik".* Retrieved from: <http://rurik.com.ua>.
7. *The National Commission for State Regulation of Financial Services Markets.* Retrieved from: <http://www.nfp.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2015 р.